

יהרג ונל' ענוור נמאנק על ארץ ישראל

שיטת הרצי"ה קוק

הקדמה

רבנו הרצי"ה קוק זצ"ל אמר פעמים רבות שמלחמתם של הערבים ואומות העולם נגדנו, כשמטרתם היא לנשל אותנו מארצנו ולא לאפשר שלטון יהודי בארץ ישראל, הוא מצב של כפייה שבאה לעקור מצוה - מצוות ישיבת ארץ ישראל. לפיכך המצב הוא כעין "שעת השמד" שהדין הוא שאפילו על מנהג - "ערקתא דמסאנא" ייהרג ואל יעבור.

אם הרצי"ה זצ"ל התכוון להורות כך הלכה למעשה, אזי המשמעות היא, לפחות לכאורה, שאם ישנה החלטת ממשלה לפנות יישוב ח"ו, וכשבאים לפנותו מזהירים את התושבים שאם יסרבו להתפנות יפתחו עליהם באש, אסור להם להתפנות והדין הוא "ייהרג ואל יעבור".
בביאור שיטתו נעסוק במאמר זה.¹

א. המקורות שבידינו להבנת שיטתו

להלן דבריו:

ביחס לכפייה, מצד מי שהוא להעבירו על חוקי הבוחר בעמו ונחלתו ברוך הוא - הננו מצווים כולנו במסירות נפש של ייהרג ואל יעבור, "ונקדשתי בתוך בני ישראל", אפילו על "ערקתא דמסאנא", וקל וחומר על מצוה של תורה של יישוב וישיבת ארץ ישראל השקולה כדברי חז"ל ככל מצוותיה של התורה.²

בשיחה שנאמרה ביום העצמאות תשל"ד בישיבת מרכז הרב, הוסיף הרצי"ה³:

לגבי קיום תורה ומצוות יש מדרגות, דברים חמורים יותר וחמורים פחות. בשלושה דברים ייהרג ואל יעבור: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ואילו בכל התורה כולה פיקוח נפש דוחה. אולם כל ההבחנות הללו שבין דברים יותר חמורים לפחות חמורים קיימת במצבים נורמליים, פשוטים, אבל

1. המקורות לדבריו: ספר 'להלכות ציבור' (עורך הרב צבי ישראל טאו); 'ארץ הצבי' (עורך הרב זלמן ברוך מלמד).

המכתבים הם מאוסף המכתבים של הרב יוסף בדיחי.

2. להלכות ציבור סי' לא סעי' ה; ארץ הצבי סי' ד (כרוז מכ"ח בשבט תשל"ד).

3. ארץ הצבי סי' י. שיחה שנאמרה בישיבת מרכז הרב ביום העצמאות תשל"ד בנוכחות שר הביטחון משה דיין. הרצי"ה

הסכים לפרסם זאת בעיתונות (מעריב, י"ד באייר תשל"ד). הדברים פורסמו גם ב'להלכות צבור' (בנוספות, עמ' רטו),

אלא שחסרה שם הפסקה המתחילה במילים: "על יהודה ושומרון... זה לא ילך בלא מלחמה" וההמשך על מלחמת

אחים. ועי' עוד: להלכות צבור סי' לח, סב, סה, קט, קלא.

במצב של כפיה - וכפיה מאיזה צד שהוא: מגויים או אפילו, חלילה, כפיה מיהודים - כפיה הבאה לעקור איזה דבר תורה שהוא קל כחמור מחויבים או כולנו, כל אדם מישראל במסירות נפש! (הדברים נתבררו ע"י אאמו"ר הרב זצ"ל באגרת רלז)⁴.

...החויב של "הורשתם את הארץ וישבתם בה" שהארץ תהיה בידנו "ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות" כלשון קודשו הברורה של הרמב"ן, מצוות עשה דאורייתא ברורה ומוחלטת, כלל-ישראלית, שעל הארץ הזאת לכל גבולותיה, אנו מחויבים במסירות נפש כשמוגיע מצב של כפיה אם תהיה מצד הגויים או אילו חלילה, מצד יהודים, בגלל שיבושי פוליטיקה ושיבושי דעות - כולנו מחויבים ליהרג ולא לעבור! על יהודה ושומרון, על רמת הגולן - זה לא ילך בלא מלחמה.

מישהו שאל אותי אם בצוני לעשות 'מלחמת אחים'. אני לא אכנס לטרימינולוגיה ולא אקרא שמות איך ייקרא דבר זה, אבל זו עובדה. זה לא ילך זה לא יעבור בלי מלחמה! על גופותינו ועל איברנו! כולנו! לא הגויים יצליחו בזה ולא סיבוכים פוליטיים משלנו בשום אופן שבעולם!

הגבולות, הקילומטרים האלו שלנו, מקודשים בקדושה א-להית, ואין בידינו, בשום אופן שבעולם אפשרות של ויתורים עליהם... זו מצוות עשה דאורייתא - יהרג ואל יעבור - ושום חשבונות וסיבוכים פוליטיים, ושום סידורי ממשלה... לא ישנו ולא יועילו בזה.

באגרת לרמטכ"ל, רב אלוף מרדכי גור, כתב:

את אשר הזהרתי בשעתו את משה דיין הנני מחויב לחזור ולהזכיר. כי על שלטוננו המוחלט... ביהודה ושומרון תהיה בהחלט מלחמה בתוכנו... הדרכת חז"ל ורבותינו... היא על מלחמות ישראל עם אומות העולם, ונקווה שלא להגיע אל מלחמת עם ישראל בממשלתו הכושלת⁵.

במכתב לשר הביטחון דאז, שמעון פרס, הדברים חריפים יותר.

את אשר הזהרתי בשעתו את משה דיין⁶, הנני חוזר ומזכיר לך כי כל הויתורים הטריטוריאליים הם דברים בטלים ומבוטלים, לא יקומו ולא יהיו. על יהודה ושומרון תהיה מלחמה פנימית, וכאשר העם כולו יתקומם בזה נגד הממשלה הזאת כמובן שהנני עם העם כולו, ועם תקומת דבר ה' א-להי ישראל... הממשלה בשביל העם ולא העם בשביל הממשלה⁷.

החידוש בדבריו הוא זה:

1. הגדרת מצבנו כיום: לדעתו, הערבים ואומות העולם במלחמתם נגדנו רוצים לעקור את שלטון ישראל בארץ ישראל. מעשה זה הוא עקירת מצוה - מצוות ישיבת ארץ ישראל, שעניינה שלטון ציבורי וריבונות יהודית בארץ ישראל, ולכן יש להתייחס למלחמה זו ולמצבנו כמו בשעת השמד.

4. באגרת זו מחה הרב קוק על כך שפקידות הברון כפתה על מתיישבים לעבוד בשמיטה כשלא רצו להסתמך על היתר המכירה. וראה בספרו של ד"ר יעקב רוזן, חזון ההתנחלות בגליל, עמ' 256, 422. הפסקת התמיכה הכספית, משמעותה היתה סכנת מוות ברעב לאיכרים ולמשפחותיהם.

5. ארץ הצבי סי' יט (גי' בסיון תשל"ה).

6. בארץ הצבי סי' כ, נאמר: "כתבתי למשה דיין: דע שעל יהודה ושומרון תהיה מלחמה. מלחמת אחים!! מלחמת אחים איני רוצה!!! אך אין זה משנה. האמירה הזאת, האיום הזה, שיכול להיות על מנת כן, היא העמדה שלנו..."

7. ארץ הצבי סי' כב (ח"י בסיון תשל"ה).

2. הרצי"ה אינו מחלק בין כפייה מצידם של גויים או כפייה מצד ממשלה של יהודים⁸. בשניהם מחויבים אנו ליהרג ולא לעבור. כנראה שזו היתה שיטתו על כל כפייה של מצווה, שהרי בתגובתו לגילוי הדעת של דייני ישראל שבו שללו את סמכותו של בג"ץ להתערב בפסיקה בענייני אישות וגירושין, כתב:
ידעו ויודעו האנשים האלה [=שופטי בג"ץ]... כי סידור כפיה כזו... לא יקום ולא יהיה. על כפיה כזו הננו מצווים להתקומם במסירות נפש של אל יעבור⁹.
3. לדעת הרצי"ה, החיוב ליהרג הוא בגלל כפייה על מצוות ישיבת ארץ ישראל. רבנים אחרים שהתנגדו לויתור על חלקים מארץ ישראל, כמו האדמו"ר מליובוביץ, טענו שהסיבה לכך היא פיקוח נפש.

ב. משמעות "לעבור על דת"

על גופם של דבריו כי יש כאן כפייה לעבור על דת, הקשו חלק מרבני זמננו¹⁰, שבמסכת סנהדרין (עד, ב) מבואר שדין ייהרג ואל יעבור' נאמר דווקא כאשר הכפייה נעשית כדי להעביר את היהודי על דתו, אבל כאשר הכפייה נעשית למען הנאתו של הגוי הכופה, אין חיוב של קידוש השם. לכאורה מלחמתם של הערבים ודרישתם שלא נהיה בארץ ישראל היא לצורך הנאת עצמם ולא בגלל שנאת התורה או ביטול מצוות ישיבת ארץ ישראל. הרצי"ה התייחס בדבריו לשאלה זו והסביר:

כלפי ההערה... מצד "הנאת עצמם" ולא מעצם ההעברה על מצוות הדת, הנני להודיע... כי "הנאת עצמם" היא שלטונם כאן והיא ביטול מצוות התורה כדברי הרמב"ן שהארץ תהיה בשלטוננו ולא בשלטון אחרים¹¹.

כלומר, יש לחלק בין הנאה שיכולה להיות לגוי שלא בדרך של ביטול מצוה, כגון שנכרי אומר ליהודי שיקצור בשבת לצורך מאכל הבהמה, ובין הנאה שעצם מהותה הוא ביטול מצוה מן התורה. כאשר הגויים שולטים בארץ ישראל - "הנאת עצמם" אינה התועלת שיש להם כמו הנאה מפירות הארץ וכדומה, אלא רצונם ליהנות משליטה ושלטון על הארץ ומשליטת שלטוננו; דבר העומד בניגוד ישיר למצוות התורה שאנחנו נשלוט בארץ ולא אומה אחרת.

יש מי שהוסיף¹², שאם הנכרי כופה את ישראל שייטן לו את אדמתו מתוך מגמה שתהא לו קרקע באופן אישי, בזה נראה בפשטות שלהנאת עצמו הוא מתכוון ותו לא. אולם כאשר באים עלינו הנכרים ותובעים את אדמותינו בטענה עקרונית שלהם היא הארץ ולא לנו, בזה נראה שמגמתם היא להעבירנו על מה שציוותה תורה, בניגוד מהותי לקביעתה של תורה שהארץ ניתנה לנו מאת הקב"ה. מקרה זה שונה בכלית

8. וחזר על כך בלהלכות צבור' סי' קט. הרצי"ה ציין שהמקור לדבריו כאן הם דברי אביו באגרת רלז, הנ"ל: "כשיש... כופה... בין שהיה מישראל או מאומות העולם, אז אין שום הבדל בין [מצוות] קלות לחמורות" (ועי' עוד באגרת רלח). זו היתה גם דעתו של הגרי"ד סולוביצ'יק (נפש הרב עמ' צא, רלב-רלג) הסובר שדין ייהרג ואל יעבור קיים בין אם האנס הוא נכרי כאנטיכוס או יהודי כבן גוריון (דבריו נאמרו ביחס לבעיית "מיהו יהודי"). הרב דב ליאור טען (במכתב אליי), שהמקור לדברי הרצי"ה (והרי"ד סולוביצ'יק) הם דברי הרמב"ן במלחמות (לרי"ף סנהדרין יח, ב; פסחים ו, א).

9. להלכות צבור סי' סה. עי' עוד: לנתיבות ישראל ח"א, "לקיומה של הרבנות הראשית", (מהדורת תשכ"ז עמ' 235).

10. הדין בדבריו הובאו במקומות הבאים: הרב אורי דסברג, ספר זיכרון 'ברוך ה' צורי' עמ' 13-11; הרב יעקב אריאל, שו"ת באהלה של תורה ח"ד סי' יא "ההיבטים ההלכתיים של בעיית הנסיגה משטחי ארץ ישראל".

11. להלכות צבור סי' נח, ה; שם סי' לג, ב.

12. הרב מיכאל הרשקוביץ, ראה בנספח.

ממה שהתירה הגמרא שם לתת לנוכרים אש לצורך עבודה זרה שלהם ("הני קוואקי ודימוניקי" על פי רש"י שם), שמכל מקום כל כוונתם היא לצורך פולחנם האישי שלהם ללא כל מגמה לערב את ישראל בענייניו של פולחן עבודה זרה זה. ביתר הטעמה יש לציין שבנידון זה יש התנגשות בין רצונו של הנכרי לבין צווי התורה על ישראל - **והדבר אצלי בספק**. לכאורה הערבים עושים זאת להנאת עצמם, ולא רק בשל שנאת התורה. הם רוצים שלא נהיה כאן ואין עיקר מעיינם לכוף לעבור על הדת שנבטל את מצוות יישוב ארץ ישראל. אולם מאידך, יש כאן לא רק הנאת עצמן אלא כוונה עקרונית שארץ ישראל לא תהא שייכת לישראל, הם נלחמים כנגד עצם זכותנו העקרונית על הארץ, והרי זו בדיוק עיקרה של המצווה - שנירש את ארץ ישראל ונחזיק בה. **נקודה הלכתית זו ראויה לעיון מדוקדק יותר**. מכל מקום ביחס ל**יחידיים** אם יכפו עליהם לזוז ממקומם, אין זה שייך לשעת השמד, ויש להם לפנות מקום מסוים הנתון בסכנה, בפרט שאם יהרג ממילא בטלה חזקתו על הארץ. הרי זה דומה לכפייה לעבור על עשה שהדין הוא יעבור ואל יהרג מטעם זה, שהרי יכול לאלצו.

היו שהסבירו בדרך אחרת את דברי הרצי"ה¹³: המעמיק לחקור בשורש הסכסוך שבין הערבים לעם ישראל על ארץ ישראל יראה ששורש הסכסוך הוא דתי-אמוני, ולא סכסוך על שטחים או קרקעות. שנאת הערבים לעם ישראל ניוונה ממסורת דתית ארוכה. אין הם יכולים להכיר בקיומו של עם ישראל. מה עוד שישארל הם המקור ממנו יונק האסלאם ואבינו אברהם הוא גם אביהם. למלחמתם נגד ישראל וארץ ישראל הם קוראים "גיה'אד" - מלחמת דת. נכון שיש במלחמתם צד של "הנאת עצמן" שהוא הרצון לזכות באדמות ארץ ישראל, אבל אין ספק שהמניע העקרוני לשנאתם של הערבים את עם ישראל ולמלחמתם על ארץ ישראל הוא הרצון שארץ ישראל לא תהיה שייכת לעם ישראל אלא שהבעלות עליה תהיה שלהם. מה עוד שהם טוענים טיעונים רוחניים נגדנו ולפי דבריהם המניע הוא דתי. מכאן נובע שהסכסוך בין הערבים לישראל הוא בתחום העקרוני הדתי ומלחמתם נגדנו היא כפייה על דת¹⁴.

על הסבר זה שבתביעת הערבים התובעים שטחים מארץ ישראל מתערבת לא רק מגמה פוליטית כי אם דתית לפי השקפתם, ולפיכך יש בזה גדר נכרי הכופה את ישראל לעבור על דת, הקשה הגר"ש ישראל¹⁵:
 וכל זה טעות ואין בו ממש, וממקומו הוא מוכרע (סנהדרין עד, ב), שהדוגמא להנאת עצמם שבזה אין החיוב "יהרג ואל יעבור" היא: "קווקי ודימוניקי". ופירש רש"י שם: "יום חג היה לפרסים, שנטלן

13. הרב יעקב אריאל והרב אורי דסברג לעיל הערה 10. הרב דוד חי כהן והרב חיים שטיינר בנספח.

14. כך הסביר את דבריו גם הרב מ' צוריאלי (אוצרות הראי"ה, תשמ"ח, ח"ג עמ' 1345), שמקור ההתעקשות של הערבים, ובמיוחד המדינות השכנות, הנובעת מהדרישה שהאיסלאם ישלוט על כל המרחב. [על דעתם של הערבים ראה באנציקלופדיה העברית (כרך כ עמ' 273, 357)].

הרב יעקב אריאל (לעיל הע' 10) הוסיף, כי בעומק הדברים יש לראות את הנסיגה מחלקים של ארץ ישראל כרפיון אמונה. בפרט אמורים הדברים לדורנו, דור של משברים ומבוכה, שאצל מרבית מבני העם זיקתם היחידה לעמם ולתורתם תלויה ועומדת על בסיס אחד בלבד, שהוא: ארץ-ישראל, וכל ערעור מעמדו של עם ישראל בארצו צופן בחובו סכנה חמורה ביותר לקיומו הרוחני של העם שיש לראותו כעקירת התורה כולה חלילה.

15. חוות בנימין ח"א סי' יג. ראוי לציין שדבריו נכתבו כתגובה למאמרו של הרב א' וינגורט ב"המעין" כרך יח גליון ד (תשל"ח), שבו הוא טען שאין כאן הנאת עצמן של הערבים מכיון שמלחמתם על ארץ ישראל היא מלחמה דתית.

משרתי העכו"ם אור מכל בית ובית מעמידנו בבית עכו"ם שלהם¹⁶... היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשיהו אקדושת השם, הלוא חוק עכו"ם הוא". הרי אע"פ שכוונתם במה שלוקחים כלים אלה מבית הישראלי לצורך חוק העכו"ם, מכל מקום אין זה נקרא אלא בגדר "הנאת עצמם". וזה פשוט, מפני שאין כוונתם להעביר את ישראל על הדת, אלא כוונתם רק שהם יקיימו מצוות דתם, על כן אין זה בדין כפייה לעבור על דת, אלא בדין "הנאת עצמם".

לפי הנאמר לעיל אין מכאן הוכחה. ב"קווקי ודימוניקי" אין הגויים מבטלים מצוה מישראל. הם לוקחים כלים מבתי היהודים לחסוך לעצמם הוצאות כספיות בכדי לקיים את מצוות דתם. לעומת זאת, מלחמתם של הערבים בימינו אינה למטרה כספית. מטרתם היא לנשל אותנו מאדמותינו ולבטל שלטון יהודי בארץ ישראל, שמשמעותו ביטול מצוה מן התורה. לכן אין זה הנאת עצמן אלא כפייה לעבור על מצוה.

ג. דברי הרצי"ה - בירור הלכתי או הדרכה חינוכית ?

בהבנת משמעות דבריו "יהרג ואל יעבור", "ועל יהודה ושומרון ורמת הגולן זה לא ילך בלא מלחמה" נחלקו תלמידיו של הרצי"ה: יש שהבינו שהדברים כפשוטם ודבריו הם בירור הלכתי¹⁷. תלמידים אחרים, לעומתם, הסבירו גם את הביטויים "מסירות נפש ויהרג ואל יעבור" כהדרכה חינוכית בלבד¹⁸.

1. בירור הלכתי

להלן נסקור את נימוקים של הסוברים שהרצי"ה אמר את דברי כבירור הלכתי:

א. הרצי"ה חזר על דבריו פעמים רבות על דבריו אלה בשיחותיו, בהופעותיו הציבוריות, בכרוזים ובמכתבים שנכתבו כתשובה לשואלים. מכל המקורות הנ"ל עולה שדבריו הם בירור הלכתי של שיטתו במצוות ישיבת ארץ ישראל. מסיבה זו הוא מברר מושגים הלכתיים של "יהרג ואל יעבור", "שעת השמד", "הנאת עצמם", "לא תחנם" ו"לא ישבו בארצך".

ראוי וצריך להבהיר: הכרוזים שהרצי"ה פרסם נכתבו על ידו לאחר בדיקת כל מילה ומילה, ונועדו לציבור כולו במטרה שיובנו כפשוטם. כך גם המכתבים שנכתבו כתשובות לשאלות שנשאל להלכה, שהם נכתבו לפי הבנתם של מקבלי המכתבים. הכרוזים וחלק מהמכתבים שפורסמו ברבים, יועדו לכלל העם ולא נכתבו לקבוצה מצומצמת של תלמידי חכמים שתדייק ותפרש את דבריו¹⁹.

ב. המשפט "על יהודה ושומרון... תהיה מלחמה" כוונתו, שיש להיכנס למלחמה נגד אויבינו על יש"ע והגולן כמו על שאר חלקי ארצנו. ואם ח"ו יתכן מצב שבו ממשלה יהודית (בגלל לחצים של גויים) מוכנה לוותר על חלקים מארץ ישראל, ורוצה לכפות יהודים ממקום כל שהוא, עליהם להיאחז במקום, ולהיות מוכנים ליהרג, אם יאיימו עליהם בנשק ח"ו, ולא לעזוב את המקום ולהתפנות מרצון (אבל אסור להם להשתמש בנשק או באלימות כנגד החיילים המפנים).

16. הכמרים היו נוטלים מכל בית כלים ושמים בהם גחלי אש ומביאים אותם לעבודה זרה שלהם בימים מסוימים.

17. הרב חיים שטיינר והרב איסר קלונסקי (קונטרס ארץ צבי ירושלים תשמ"ג, עמ' 10-9 ובנספח), הרב יהושע ריון, הרב דוד חי כהן והרב יוסף בדיחי (ראה בנספח),

18. הרב צבי ישראל טאו (לאמונת עתנו, ח"ג עמ' רמג-רנז), הרב שלמה אבינר (מקדם לבית אל' ח"א עמ' 208-206) הרב יעקב אריאל והרב דוב ליאור (ראה בנספח).

19. היו פעמים שהרצי"ה פקד על תלמידיו להפיץ את דבריו באלפי עותקים לצבור הרחב ללא כל פרשנות נלווית וכדו'.

הרצי"ה קיים זאת הלכה למעשה - בהתנחלות הראשונה בסביבות שכם, כשנאחז בגדר ההתנחלות וקרא לעבר אלוף הפיקוד שיש ליהרג ולא לעבור. וכן שבועיים לפני פטירתו - בהיותו על ערש דווי, רצה לקום וללכת להפגנה נגד פינוי ימית ואמר שצריך למסור את הנפש על כך²⁰.

יש מי שהוסיף²¹ שדברי הרצי"ה נאמרו כאשר יש סיכוי להצליח ולמנוע מסירת חלקים מארץ ישראל לנכרים, מכיון שברור היה לרבנו שרובו של עם ישראל מכיר בערכה של הארץ והממשלה פועלת כנגד רצון העם ולא רק כנגד ההלכה. כפי שניסח זאת: "כאשר העם... יתקומם בזה נגד הממשלה... כמובן שאני עם העם כולו". אבל כאשר אין אפשרות וסיכוי להצליח ורוב העם בעד הסכם הכולל ויתור על חלקים מארץ ישראל, אין הדברים מעשיים כי אין מטרה למות אלא להציל חבלי ארץ.

ג. הביטוי "על יהודה ושומרון תהיה... מלחמת אחים" אינו במובן מעשי. הרב ח' שטיינר ורבנים נוספים אמרו לי שהרצי"ה סירב להסביר להם מהי המשמעות המדויקת למעשה של דבריו, ונמנע לענות לשאלותיהם. הרב יהושע רוזן הסביר שהסיבה שהרצי"ה נמנע מלענות לשאלות תלמידיו, מפני שלא רצה לחדד את הדברים על מנת למנוע הבנות לא נכונות בדבריו, כגון שמוותר ח"ו להתאבד (הבונקר בימית) או שמוותר ח"ו לירות על חיילי צה"ל וכוחות הביטחון²².

הרב ח' שטיינר הראה, שכבר בשנת תש"ז, לפני שהוקמה בפועל מדינת ישראל, השתמש הרצי"ה במושגים "שעת גזירה" (שמד), "העברה על דת" ו"מסירות נפש".

ערב הקמת מדינת ישראל, בשנת תש"ז, כתב הרצי"ה מאמר בשם "נצח אומתנו"²³. במאמר הוא פונה לאומות העולם שהחליטו על הקמת בית לאומי ליהודים ועכשיו מנסים "לגבב חומות חדשות" ולהפריע לעם ישראל לשוב לארצו. ואז פונה הרב אל עם ישראל:

את המצוה הגדולה הזאת, המוטלת על ציבורנו ועל יחידינו [מצוות ישיבת ארץ ישראל], הלוא נקיימנה ונעשה בכל תוקף עוזה, בכל המסירות המחוייבת לפי שעת הגזירה והעברה על דתינו... ומתוך מסירות הנפש, מובטחים להתרחש לנו ניסים ונפלאות באמונת חוסן ישענו... יכירו וידעו כל באי עולם בשרבו שבותנו לעיניהם ולעינינו ע"י קיבוצנו מארבע כנפות הארץ, בקידוש שמו הגדול שנקרא עלינו. אנחנו רואים, שהרצי"ה קורא להתנגדות הגויים להתיישבותנו בכל חלקי ארצנו שעת השמד, ושהמושגים "מסירות נפש", "שעת גזירה והעברה על דת" הם מושגים הלכתיים, שהשתמש בהם כבר בשנת תש"ז.

2. הדרכה חינוכית

הרב צבי טאו הסביר שדבריו הם הדרכה חינוכית, וכתב²⁴:

וכי היתה כוונה להרוג את מישהו?... בכל נסיון של התנחלות, כשבאו לפנות את המתנחלים היו הבנות קמות והולכות מחמת הצניעות - זהו 'יהרג ואל יעבור'! האם ראינו שסחבו את רבנו על הגב מפני שסירב להתפנות?...

20. הרב חיים שטיינר, ראה בנספח.

21. הרב דוד חי כהן, ראה בנספח.

22. הרב יהושע רוזן, ראה בנספח.

23. לנתיבות ישראל, ח"א מהדורת תשכ"ז עמ' 84-82.

24. לאמונת עתנו, ח"ג עמ' רנא-רנב.

לכל מצוה יש 'גברא', המצווה במצוה. בכל הדורות מצויים היינו על כיבוש הארץ, אבל לא היה את הגברא' אליו היתה מופנית המצווה... החיסרון לא היה טכני בלבד, במה שלא היה צבא היכול לכבוש... אלא יותר מזה - החיסרון היה פנימי, במה שלא היתה בנו רוח לאומית, תודעה לאומית... שרק בקיומם יש את האישיות המצווה במצוה, שבכוחה להוציא לפועל. ברגע שחזרה אלינו המדרגה הלאומית הזאת, עם כינונה של מדינת ישראל, הרי שאפשר שוב לדבר על כיבוש הארץ וירשתה... הערך הגדול של מדינת ישראל... - בהתחדשות הווייתנו הלאומית... אשר בה מתחדשת גם האפשרות לקיים את מצוות הירושה הציבורית את ארצנו... ואשר מתוכה יש גם להתיישבות ערך של מצוות הציבור...

כוונתו ומגמתו של רבנו בכל מאמריו וכתביו, ובכל הפעילות המעשית אותה דחף היתה **לחזק ולעורר** בשעת חולשה את התודעה הלאומית הזו שחולשתה פוגעת בעצם ענייננו, וגורמת לחוסר יכולת עמידה בפני לחצים ותכתיבים של גויים... לעומת זאת, הופעתה התקיפה מקדמת את עצם עניין תקומתנו, והיא הנותנת את העוז להתגבר הן בשעת קרב והן בשעת מאבק פוליטי מול אומות העולם... וכשמדבר רבינו על 'יהרג ואל יעבור' זה בדיוק אותו הדבר. כוונתו לא היתה בשום אופן למצוה הפרטית של פלוני ופלוני לשבת בכל חלקי ארץ ישראל. כוונתו היתה שכאשר יש לחץ וכפיה על עם ישראל, על מצוות-עשה הציבורית והלאומית של יישוב ארץ ישראל, כאשר מישוהו, מבחוץ או מבפנים בא לחוסר כנגד הציבור, נגד העוז הלאומי, נגד התודעה הלאומית - על זה תהיה מלחמה בתוכנו.

את דברי הרצי"ה: "על יהודה ושומרון תהיה מלחמה" הסביר:

חלילה לטעות בדברים. אין הכוונה בשום אופן למלחמה ממש, מלחמה עם נשק... כל כוונתו לא היתה אלא לאיים, להבליט את האבסורד שבדברים, על-מנת שייפקחו העיניים לראות את הגיחוך שבממשלה כזו הכופה על מניעת ישוב ארץ ישראל.

והאיום הוא, שאנחנו גוש אמונים... נתאמץ להסביר ולחנך בכל הדרכים, עד שאנחנו נוציא אל הפועל את העוז הלאומי החי במרחבי האומה. זו היא המלחמה שנהל מלחמת הדעות, מלחמה על נפשו ורוחו של העם הבריא כנגד כל כפיה להעבירו על דעתו²⁵.

במקום אחר כתב הרב טאו:

כשהרצי"ה שלח את גוש אמונים לכל הפעולות אל מעבר לקו הירוק "כל מטרתו הייתה להרים את רוח העם" או "כדי לחזק את רוח העם"²⁶.

את המכתבים שנכתבו בהם הביטויים "מסירות נפש" ו"יהרג ואל יעבור", הסביר:

זו הדרכה - "עמדתנו נחושה. אתם הממשלה, לוחצים וכופים את העם שאוהב את ארץ ישראל, מכיר בבעלותו עליה ורוצה להוציא לפועל את זכותו עליה, לשנות את עמדתו. לכן אנו מביעים בכל תוקף את עמדתנו הנחושה: "יהרג ואל יעבור".

ברוח זו היתה גם דעתו של הרב שלמה אבינר בהתבטאויות שונות²⁷.

25. לאמונת עתנו, עמ' רנב.

26. ארצי ה, עמ' 6-8.

27. עיטורי כהנים 105 (חשוון תשנ"ד), "קורות רבנו - מלחמה על יהודה ושומרון"; יש"ע ימינו גיליון 35 (טבת תשנ"ג), "ישוב ארץ ישראל וממלכתיות", עמ' 13-29. בפתחה למאמר נאמר: "על פי דברי מו"ר הרב צבי טאו". ועי' ארצי ה עמ' 5

כנגד פרשנויות אלה טענו הרב חיים שטיינר ורבנים נוספים, שתפיסה זו מעוותת את דברי רבנו, שהשתמש במושגים הלכתיים של 'יהרג ואל יעבור' ושל 'קידוש השם' ו'מסירות נפש' כפשוטם, והתנפל בהלכה עם קושיות ענייניות שנשאל בקשר למושגים אלו. זו מצוות עשה השקולה כנגד כל המצוות, ונסיגה ח"ו היא עבירה על שני לאווים, ולכן אין מקום לשאול את העם האם הוא מסכים לנסיגה. כמו כן אין להתחשב בשום החלטות רוב בכנסת כאשר החלטה סותרת את התורה.

בנוסף נטען, שההסבר להתנחלות "לרומם את רוח העם" לא הובא ולא נזכר כלל בתשובותיו ובכתביו של הרצי"ה. דברים אלה יכולים לבוא כפרשנות וכתוספת הסבר, אבל לא כעיקר שיטתו. נכון הדבר שיחד עם מעשה ההתנחלות יש לעסוק בהסברה ובחינוך, ובוודאי השילוב של מעשי ההתיישבות והחינוך ישרשו בלב כל עם ישראל את הקשר הנצחי לאדמת ארץ הקודש, אך אין לתלות רק בזה את שיטתו. הדברים מפורשים בדברי הרצי"ה שכתב:

בודאי ובודאי שצריך הרבה מאוד להסביר ולברר... את חשיבותה... של ארצנו... [אך] חלילה לחדול מהתנחלויות... עם שקידת ההתנחלויות צריך להרבות חנוך והסברה לחשיבותה החיונית. ריבוי החינוך וההסברה לחשיבות הזאת, איננה סתירה וניגוד אלא השלמה ושכלול.²⁸

זאת ועוד. כל הכרוזים וכל המכתבים שבהם עודד את המתיישבים להמשיך ולהתיישב ולא להתפנות, היו במצב של ממשלות שהתנגדו להתנחלויות. כדוגמא, בזמן פינוי סיני והעיר ימית, כ-90 חברי כנסת הצביעו בעד, ועם ישראל לא אהד (בלשון המעטה) את ההתנגדות שהיתה לפינוי. למרות זאת הרצי"ה עודד, תמך והמריץ את התנועה למניעת הנסיגה מסיני, וחזר ושינן שוב ושוב שהמצוה קיימת גם אם כולם יצביעו אחרת, ואין משאל עם על יהודה ושומרון וחבל עזה.

3. שיטה ממוצעת - אמירה עקרונית על פי ההלכה

שיטה ממוצעת נמצאת בדברי הרב זלמן מלמד²⁹. לדעתו, דברי הרצי"ה שעל ארץ ישראל אין לוותר וצריך למסור את הנפש, וכשכופין - ייהרג ואל יעבור, הם אמנם אמירה עקרונית על פי ההלכה; אבל אם יבוא הדבר לידי מעשה ח"ו, יצטרכו מורי ההוראה לשקול את הדברים שוב, על מנת להורות למעשה. כוונת המשפט "על יהודה ושומרון תהיה מלחמה" היתה באופן עקרוני רעיוני³⁰, ומכיוון שהוא לא רצה לפרש את דבריו, אין אנו רשאים לפרש, במקום שרצה שהדברים יישארו סתומים וניתנים לפרשנויות שונות.

²⁸ "על ממלכתיות ממשלה ומדינה" לרב טאו; הצופה (י"ט בחשוון תשס"ג) "הקווים האדומים של המאחזים", שיחות הרב

צבי יהודה (11) - מצוות ישוב ארץ ישראל, עמ' 16-13 ובהערות שם.

²⁹ ארץ הצבי סי' יד (כ"ח בתשרי תשל"ה).

²⁹ ספר 'יש שואלים' עמ' קו-קז; ארץ הצבי עמ' פב; מכתבו אלי (י"ז) בנספח.

³⁰ בארץ הצבי (עמ' פב) כתב: "הרב דיבר במישור העקרוני הרעיוני האידיאלי... מתוך הכרת דרכו הכללית של הרב, נראה לי שהוא לא התכוון לומר שעל יהודה ושומרון תהיה ממש מלחמה בתוכנו שיש בה שפיכות דמים ח"ו... אבל הוא כן התכוון שאסור בשום פנים ואופן לסייע לנסיגה וליטול בה חלק. וכל פקודה ליסוג או לפנות יישובים היא פקודה בלתי חוקית בעליל, בהיותה מנוגדת לתורה, למוסר ולצדק, ואסור לקיים אותה, וצריך להיאבק בכל הדרכים הציבוריות עד להכרזת מרי אזרחי לא אליים...". במכתבו שבנספח הוסיף: "היו ימים שחשבתי שהרב ראה את העתיד והזהיר מפניו. הוא אמר מה עלול להיות ולא אמר מה צריך לעשות".

4. ההבדלים למעשה בין השיטות

יש לברר מהו ההבדל למעשה בין השיטות, שהרי הדין של "ייהרג ואל יעבור" הוא רק בשב ואל תעשה ולא בקום עשה. לפיכך משמעות הדברים היא שאם תהיה החלטת ממשלה לפינוי יישובים ח"ו, ויבואו חיילים לפנות את המתיישבים, ויאמרו להם שאם יסרבו ולא יתפנו יפתחו עליכם באש ח"ו - אסור להם להתפנות והדין הוא "ייהרג ואל יעבור". אך ברור שממשלת ישראל לא תיתן לצבא הוראה לירות ביהודים, ולכן מציאות כזאת אינה יכולה להתקיים מבחינה מעשית. בנוסף, "ייהרג ואל יעבור" אינו בקום עשה, לפיכך **אסור** ליהודי לעשות מעשה, להשתמש בנשק או באמצעים אלימים אחרים כנגד חיילים או שוטרים כשהם באים לפנות מתיישבים מהטעם של "ייהרג ואל יעבור".

אף על פי כן נראה שקיימים מספר הבדלים בין השיטות.

א. הגדרת מצוות ישיבת ארץ ישראל - נראה שהבדלי השיטות יסודם בהבנת המצוה לאחר קום המדינה. הרציה הסביר את דברי הרמב"ן בענין ישיבת ארץ ישראל בדרך זו³¹:

כלומר עיקר המצוה היא הכיבוש הממלכתי, השלטון הלאומי הכלל ישראלי... ומתוך המצוה הכללית ישנה המצוה הפרטית המוטלת על כל יהודי ויהודי לדור ולשבת בארץ.

לדעת הרב טאו (לאמונת עתנו, ח"ג עמ' רמט; רנג-רנד), קיום מצוות הישיבה בארץ הוא ציבורי, וקיום המצוה על ידי היחיד הוא מכוחו של הציבור. לכן בימינו כשאזכינו לשלטון ציבורי ממלכתי בארץ, היחיד מקיים את המצוה מכוח הציבור. לפיכך כאשר הממשלה שנבחרה על ידי הציבור אינה רוצה בשלטון ישראל במקומות מסוימים, יחיד שהתיישב במקומות אלה אינו מקיים שם את המצוה³². לעומתו, הרב שטיינר הבין שאכן עיקר המצוה הוא השלטון הממלכתי, ומתוך השלטון הממלכתי ישנה מצוה פרטית המוטלת על כל יחיד ויחיד, אבל החיוב על כל יחיד ויחיד עומד וקיים בפני עצמו. זו היא לשון הרמב"ן: "מתחייב בה כל אחד ממנו ואפילו בזמן הגלות"³³.

היה מקום להסביר בדעת הרמב"ן, שהחיוב על כל יחיד לעלות ולגור בארץ הוא כאשר ארץ ישראל היתה בשלטון נכרים, אבל כשחזר השלטון לישראל חיוב היחיד מקורו מכוח הציבור, אך אין לומר כן שהרי לשונו - "ואפילו בזמן הגלות" משמעותה שלא רק כשהשלטון ביד ישראל ישנה מצוה על היחיד אלא אפילו בזמן הגלות, וכך הבינו וכתבו הפוסקים³⁴.

31. לנתיבות ישראל, "מזמור י"ט למדינת ישראל", ח"ב עמ' קנח. ראה עוד: לנתיבות ישראל ח"א, "לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו" (יום העצמאות תשי"א), עמ' 118.

32. לעומת זאת, הרב שלמה אבינר (ישע ימינו 35 עמ' 15) כתב שלהלכה, מי שגר בארץ ישראל תחת שלטון נכרי, מקיים את מצוות הישיבה בה.

33. עי' ארץ הצבי עמ' 6-7. וכן כתב הרשב"ש (שו"ת סי' ב): "אמנם מצוה היא על יחיד לעלות לדור שם". וכן פסק פאת השולחן (הלכות ארץ ישראל, א, ג).

34. יש להעיר: הרציה הדגיש בדבריו את קיומה הציבורי של המצוה, והוסיף שמתוך המצוה הכללית ישנה מצוה פרטית המוטלת על הציבור. אין בדבריו התייחסות מפורשת לשאלה האם חיובו של היחיד עומד בפני עצמו או שקיומו בימינו הוא מכוחו של הציבור. ההבנות השונות בדבריו הם דיוקים או סברות.

נראה לי שהסיבה להדגשת קיומה הציבורי של המצוה היתה בגלל שהרציה בשיחותיו ובמאמריו חזר והדגיש את הצד הממלכתי הציבורי שנשכח בתקופת הגלות וחזר ונתחדש עם הקמת מדינת ישראל. הוא לא בא לשלול את הקיום הפרטי המוטל על כל יחיד ועומד בפני עצמו, שהרי דבר זה ידוע ומבואר בפוסקים.

ההבדל המעשי ממחלוקת זו היה בזמן פינוי סיני. היו מתיישבים שרצו להמשיך ולגור בבתייהם למרות הפינוי גם אם יהיו בריבונות זרה. ואותם רבנים נחלקו ביניהם בשאלה אם יש בכך מצוה.

ב. התיישבות בניגוד לעמדת הממשלה ורוב העם - הרב טאו הסביר שפעולות גוש אמונים נועדו "לחזק את רוח העם". בספר להלכות צבור (בסיכום שיחה של הרצי"ה שנכתבה על ידו, עמ' רנא) נאמר:

לא הפגנות אלא הסברה... ההתנחלות זה פרט! קודם רוממות העם, קוממות העם. **הגבלה של תחום מושב'** (כך הוא כינה את צמצום ההתיישבות) **זה פרט שאפשר לדון עליו...** עוד פעם... תחיית העם, ההתנחלות זו מדריגה שניה.

ובספרו לאמונת עתנו (ח"ג עמ' רמח) הוסיף:

אם המעשה (של ההתיישבות) עלול ליצור רושם שלילי, כאילו אנחנו נגד הממשלה ונגד המדינה - עלינו **להפסיק מיד פעילות זו ולשוב לעסוק בהסברה.**

ג. התנגדות להחלטת פינוי ישוב - כאשר ישנה החלטת ממשלה לפנות יישוב ח"ו, והצבא והמשטרה באים לפנות, לדעת הרב טאו צריך להתפנות ללא מאבק ולדעת הרב שטיינר צריך להתנגד לפינוי באופן פסיבי. ראוי לציין שמחלוקת זו באה לידי ביטוי בזמן הפינוי שהיה בסיני. בעצמונה התפנו ללא מאבק, וביישובים אחרים ובעיר ימית התנגדו לפינוי באופן פסיבי, בדרך כלל.

צריך להדגיש: למרות ההבדלים דלעיל, מכיוון ש"יהרג ואל יעבור" משמעותו שב ואל תעשה, לכן לדעת כל תלמידי הרצי"ה, אין שום היתר לעשות שימוש בנשק או באמצעים אלימים אחרים כנגד חיילי צה"ל וכוחות הביטחון המבצעים פקודה.

ד. דעתם של פוסקים נוספים

בשימולי הנאמר, כשברצוני להדגיש שלא באתי להכריע במחלוקת שבין תלמידי, רציתי להעיר הערה שיש בה סיוע לסוברים שדברי הרצי"ה נאמרו להלכה, ולהראות שדברי רבנו אינם סברת יחיד. לפני הקמת מדינת ישראל, בתקופת הדיון על הצעת החלוקה³⁵, השתמשו פוסקים גדולים אחרים במונחים של "יהרג ואל יעבור", כמו הרב מ"א עמיאל, הרב י"מ חרל"פ³⁶, הרב מ' זעמבה³⁷ ועוד (ראה להלן).

אולם ראוי להדגיש את ההבדל המהותי בין המצב שהיה בזמן תכנית החלוקה לבין ימינו. אז ארץ ישראל היתה בשלטון אנגלי. ליהודים לא היה בארץ מעמד ריבוני או שלטון כלשהו, והאנגלים לא התחשבו בהם כלל. לעומת זאת בימינו ארץ ישראל נמצאת ברשותנו ובשלטון וריבונות יהודית.

דוגמא לכך, בשיחתו "מזמור י"ט למדינת ישראל" (לנתיבות ישראל ח"ב עמ' קנו), בה הוא מספר על הרגשתו ביום החלטת האו"ם - שאג: "איפה חברון שלנו... והיכן שכם שלנו... ויריחו שלנו... וכל עבר הירדן...!". הרב יעקב כהן ז"ל שאל אותו אחר כך, מדוע לא הזכיר גם את ירושלים, ותשובתו היתה: "זה פשוט מכדי שאדבר על זה" (זכור זאת ליעקב, עמ' מה). כך נראה לי גם בעניינינו. חיובו של היחיד במצוות ישיבת ארץ ישראל העומד בפני עצמו הוא פשוט וידוע, ואין צריך להדגיש פרט זה אלא מה שנתחדש בימינו.

35. הרב א' ורפהטיג הביא בתחומין ט (תשמ"ח) את "עמדת הרבנים בפולמוס חלוקת הארץ (תרצ"ה)". מדבריו עולה שרובם התנגדו לתכנית החלוקה וטענו שתכנית החלוקה אסורה מהתורה ומיעוטם הסכימו.

36. מי מרום, ממעייני הישועה עמ' שטו.

37. מתוך: נאום בכנסיה הגדולה השלישית של אגודת ישראל, תרצ"ז. נדפס בחדושי הגרמ"ז (הגאון הרב מ' זעמבה) סי' נד עמ' קכד, ומובא בתחומין ט עמ' 291.

כתוצאה מהמצב שהיה אז, טענו כמה רבנים (ראוי לציין שהרוב התנגדו) שיש להסכים לתכנית החלוקה מפני שאיסור "לא תחנם" לא נאמר במצב כזה - כי "כל זמן שהיא (-ארץ ישראל) כבושה ביד הנכרי לא שייך 'לא תחנם' דאין מתוספת להם חניה על ידי זה, דגם בלאו הכי הקרקע ברשותם"³⁸. אדרבה, "אם אין בידינו להוציא את כל ארץ ישראל (-מהאנגלים) - למה נוותר ונפסיד גם את המחצה? הרי בודאי מה שאפשר להציל, עלינו להציל ולהכניס ברשות ישראל!"³⁹. ניסח זאת בחריפות בעל ה'דבר אברהם':

אין לנו רשות ואסור לנו לוותר אפילו על שעל אחד. אבל היא הנותנת, שאם אי אפשר להשיג יותר, ואם לאו - נאבד גם את זה, הרי בהכרח לומר הן מהאי טעמא גופה דאסור לוותר אפילו על אף שעל אחד⁴⁰.

בימינו המצב שונה לחלוטין, שהרי הארץ נמצאת ברשותנו בשלטון וריבונות ישראל. הרבנים שהסכימו אז לתכנית החלוקה כתבו במפורש:

אם יש בידינו להשיג כל ארץ ישראל המסורה ומוחזקת לנו מאבותינו הרי הדבר פשוט שאין לנו רשות לוותר אף על שעל אדמה אחת למוסרה לידי זרים. והרי משנה שלימה שנינו (עבודה זרה יט, ב): 'אין מוכרין להם במחובר לקרקע... דאמר קרא 'לא תחנם' - לא תיתן להם חניה בקרקע'."

ובסגנון אחר: "אין לנו רשות לוותר אפילו על שעל אחד."

הרב מ"א עמיאל שהתנגד לתכנית החלוקה נימק את דבריו:

לדעתי אין ספק שקשה למצוא היתר לכך שאנחנו בעצמנו ניתן כתוב וחתום שאנחנו מותרים על החלק הכי גדול מארץ ישראל שלא תהיה עוד ארץ ישראל אלא ארץ ישמעאל... והחתימה שלנו... תהיה או גניבת דעת או מעין כפירה באני מאמין ש"אחכה לו בכל יום שיבוא".

ויתורים שכאלה אפשר לבוא בין כל העמים והארצות אבל לא בנוגע לקשר הנצחי שיש בין ישראל לארצו... ובכמה מקומות הוקשה קדושת הארץ לקדושת התורה כולה...

וכשם שאם יאנסו אותנו לכפור בקדושת התורה הננו מחוייבים למסור את נפשותינו, ובשעת גזירה אנו מחוייבים למסור את נפשותינו אפילו על "ערקתא דמסאני", ככה ועל אחת כמה וכמה שאסור לנו לכפור בקדושת הארץ, והחתימה על ויתור זה תהיה כפירה בקדושת הארץ, כי דבר קדוש לא ניתן למקח וממכר. ואיך אפשר לנו לחתום על ברית שכזו בשעה שעל פי מצוות התורה הננו מחוייבים בכל הזדמנות שתבוא לידינו להוריש את הארץ. הברית הזו היא בסתירה גמורה לברית שכרת ה' עם אברהם, ברית בין הבתרים.

...ואם אנחנו חותמים על החלוקה הרי היא חתימת שקר. כי סוף סוף גם החלק של הערבים הוא ארץ ישראל, וגם לחתום על שקר הוא דבר האסור מן התורה... "ומדבר שקר תרחק" "ולא תשקרו", ומה גם שקר של אומה שלימה שיש בזה משום חלול ה' שאין כמוהו...

ואם אמרו "וחושך - זו מלכות יון שהיו אומרים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל", ואנחנו יודעים שכל הצדיקים והחסידיים בזמנה של מלכות יון מסרו את נפשם על זה ולא כתבו. ונראה שעל כפירה בגלוי אנו מחוייבים אפילו ב"יהרג ואל יעבור" והחתימה שאין לכם חלק בחלק גדול מארץ ישראל היא גם כן "קרן השור" לא פחות מקרן השור של מלכות יון...

38. הרב חיים עוזר גרודזינסקי מובא בתחומין ט עמ' 293.

39. הרב צבי פסח פראנק, שם עמ' 277.

40. הרב אברהם דב שפירא, סיני כרך פז חוברת א-ב (תשמ"ט) עמ' עג.

סוף דבר, חושבני שזה יהיה ח"ו החלול ה' הכי גדול מה שלא היה בכל הדורות ובכל הזמנים, כי סוף סוף לא מצינו לאומה בתור האומה כפירה פעם בגלוי לא רק על כל התורה אלא אפילו על חלק של התורה, וארץ ישראל שקדושתה תופסת החלק הכי חשוב שבתורה אם אנחנו נוותר על חלקה הכי גדול אז יוצא שהאומה בתור אומה כופרת בגלוי לכל הפחות בחלק מסוים של התורה חס וחלילה.

בדבריו מצויים נימוקים שונים נגד החלוקה. אנו נתייחס רק לחלק מהם. לדעתו, חתימה על ויתור על ארץ ישראל היא כפירה בביאת המשיח. ולכן חייבים אנו במסירות נפש כעל כפירה בתורה. ואם בשעת השמד אנו חייבים במסירות נפש על "ערכתא דמסאנא", קל וחומר על כפירה בקדושת הארץ. ועוד, על כפירה בגלוי אנו מחויבים ב"יהרג ואל יעבור" והחתימה ש"אין לכם חלק גדול מארץ ישראל" היא לא פחות מקרן השור של מלכות יון. בנוסף, בחתימת שקר של אומה שלמה יש משום חילול השם. מה שנמצא האומה בתור אומה כופרת בגלוי בחלק מסוים של התורה.

מדברים אלה עולה כי קדמו לרבנו הרצי"ה בסברה זו גדולי ישראל כמו הרב מ"א עמיאל, הרב חרל"פ והרב מ' זעמבה שאמרו סברה זו כשעלתה שאלת החלוקה. נראה, כי יסוד שיטת הרצי"ה קוק מצויה בדברי הרב עמיאל⁴¹ והוא הרחיבה לפי המצב הקיים בימינו.

ה. מכתבים מתלמידי הרצי"ה (המכתבים מסודרים על-פי תאריך כתיבתם)

1. הרב יהושע רוזן

בס"ד יום ב' לסדר "למען תחיו וירשתם את הארץ" ו' מנחם-אב ה' תשנ"ט.

זה נראה לי פשוט שהדברים הם כפשוטם שדעתו של רבנו הגדול זצ"ל היא שמצוות יישוב וכיבוש הארץ דוחים את הדין של פיקוח נפש.

ואמנם יש להבין מדוע נמנע רבנו הגדול זצ"ל לענות לשאלותיהם של הרבנים החשובים, הרב חיים שטיינר שליט"א והרב ר' איסר קלונסקי שליט"א, מהי המשמעות המדויקת למעשה של דבריו? דבר זה מצריך הסבר וניתן לומר בדרך אפשר, כהשערה בלבד, שרבנו הגדול זצ"ל לא רצה לחדד את הדברים ע"מ למנוע הבנות לא נכונות בדבריו כגון שמוותר ח"ו לקחת את נפשו בידיו או לירות ח"ו על חיילי צה"ל.

וזה פשוט וברור שמעולם לא נתכוון רבינו זצ"ל שפיקוח נפש פירושו שמוותר לירות ח"ו על חיילי צה"ל או בדומה לזה. יש כמובן להתנגד לפינאי ישובים בצורה פסיבית דהיינו לא להישמע להוראות כאלה, או לחזור ולתפוס שוב ישובים שנתפנו. ואנו מקווים ומתפללים שלא נגיע למצב כזה.

יזכנו הקב"ה לראות בקרוב בהמשך בנין ארצנו הקדושה כולה, בבנין ירושלים עיר קדשנו, בביאת משיח צדק ובנין בית חיינו.

2. הרב דוד חי כהן

בס"ד, י"א אלול התשנ"ט.

41. כשעלתה על הפרק הצעת החלוקה בשנת תרצ"ז (1937), נתפרסמו מאמרים של הרבנים הנ"ל נגד החלוקה (בחבורת "כל הארץ - קונטרס בעניני חלוקת הארץ", בעריכת י' גולדשג וי' סדן, שיצאה לאור בשנת תש"ז לקראת הקונגרס הציוני הכ"ב, ובה מאמרים שרובם משנת תרצ"ז). אחד הכותבים בשנת תש"ז היה הרצי"ה קוק [לנתיבות ישראל ח"א, "תמימים נחיה בתורה ובארץ" (תשובה לשאלה) עמ' 89] והוא הכיר את דברי הרבנים דלעיל.

אמנם ברור היה שדבריו הנחרצים הם, הן להלכה והן למעשה. אבל במה דברים אמורים כאשר ישנו סיכוי לקיים את המצוה. כאשר ידוע שהמלחמה הפנימית אבודה מראש לא התכוון רבנו זצ"ל לצאת למלחמה כדי להלחם בכדי. כך היה בזמן ההתנחלות בשומרון כשאמר לחיילים שבאו לפנותו שלא יתפנה אפילו ייהרג ח"ו. אבל לאחר שכל האחרים התפנו והוא נותר לבדו הרי שהתפנה ללא כל מאבק.

לרבנו זצ"ל היה ברור שרוב עם ישראל מכיר בערכה של הארץ והממשלה פועלת כנגד רצון העם ולא רק כנגד ההלכה, אלא שהעם מפאת עדינות נפשו ואהבת השלום הטבעית לו מגביל את סגנון המאבק. אבל היה ברור לרב שאין זה מאבק פרטי שלו ושל בני ישיבתו. גם כאשר סבר שיש צורך פשוט וברור לומר הלל בברכה ביום העצמאות נמנע מלאומרו כל זמן שהרבנות הראשית המייצגת את העם לא הסכימה לומר בברכה. הזכיר תמיד שאנו יהודים של כלל ישראל והולכים עם הכלל. אף על פי שבזמן שבטל מאמירת הלל זו, בכה מכאב ואמר החשיתי מטוב וכאבי נעכר.

למסקנה, אם יש סיכוי להצליח בודאי יש להיאבק אבל אם התוצאות יהיו מלחמת אחים חלילה או שנאת חנם ושנאה לאווחי התורה, יש להעביר את המאבק לפסי הסברה עד שירחם ה' ותזדמן שעת הכושר הראויה והארץ כולה תשוב לבניה בניה.

בס"ד, כ"ד אלול תשנ"ט.

א. לדעתי התכוון הרב צבי יהודה זצ"ל לנכונות למאבק בכל הדרכים למנוע מסירת חלקי קודש של ארצנו לידי נוכרים. נכונות שתבטא במסירות עד אפשרות להיעצר ולהיענש ואולי אפילו להגיע לסכנת חיים אבל לא התכוון שאנחנו ההולכים במצוותו נרים יד לסכן ח"ו חיים של הנשמעים לפקודות הממשלה. ברור לי שהרב זצ"ל לא היה מוכן למלחמת אחים במובנה הידוע לשמצה אלא בהתגוננות אבל לא ביוזמה תוקפנית בשום אופן.

ב. מה שהתכוון הרב זצ"ל בענין "הנאת עצמם" היא, שהרי חיוב מסירת נפש על ביטול המצוות ע"י גויים מסוייג בדברי חז"ל כאשר כוונתם היא להעביר על דת אבל כאשר כוונתם "להנאת עצמם" בלבד אין חיוב מסירות נפש. בא הרב זצ"ל וביאר שאם "הנאת עצמם" היא בזה שהם עוקרים את תורת ישראל ח"ו אין בזה סייג של חז"ל הנזכר למעלה. כי פה הנאתם מעקירת התורה להבדיל מהנאה פרטית, כמו הרוצה לאכול אוכל מבושל בשבת ודורש מישראל לבשל בשבילו, שאין רצונו בעצם העבירה בגלל חילול שבת, ואילו היה אפשר לבשל בלי חילול שבת לא היה כופה דווקא על חילולה. אבל כאן עניינם לכבוש את הארץ תחת שלטונם כדי שלא יהיו ישראל השליטים בארץ ואזו ביטול המצווה בעצמותה. ובכי האי גונא לא הותרה הרצועה, כי אנו מצווים לבטל את שלטון הזרים (כדעת הרמב"ן) וכאן נצטוינו לבטל את "הנאת עצמם" ועל כן "הנאת עצמם" בענין זה היא בעצם איסורה של התורה ואין בזה שום היתר.

מי יתן ויהיו שאלות אלו להלכה ולא למעשה, ומי שאמר להסכמי "השלום" שייכתבו הוא יאמר וייקרעו.

3. הרב דב ליאור

ב"ה, תשרי תש"ס.

בשנים לאחר מלחמת ששת הימים אני כבר לא הייתי בישיבה ולא זכיתי לדבר ולשמוע ממנו ישירות. אולם לענ"ד אני נוטה יותר לאותם החברים שסוברים שדבריו הם הדרכה חינוכית, שצריך לעשות הכל כדי שארץ ישראל תישאר בידי עמנו ולא התכוון ממש למלחמה בתוך העם כי זה עלול להביא לחורבן עצמי, אבל כלפי חוץ ודאי שיש חיוב מלחמה וכפי שהבאת, שיש להבחין בין פיקוח נפש של היחיד שאז המצווה נדחית לבין ציבור שחייב לצאת למלחמה והיא דוחה פיקוח נפש.

4. הרב יעקב אריאל

בס"ד, ד' מרחשון תש"ס.

א. עד כמה שהכרתי את משנתו של מו"ר זצ"ל, לא עלה על דעתו בעולם אפילו הוא אמינא של אלימות, הרמת יד והפעלת כוח מכל סוג שהוא בין יהודים. וק"ו (=וקל וחומר) ובן בנו של ק"ו לא למלחמה ממש. הוא התכוון להציג את חומרת הנושא. עם ישראל חזר לנחלתו ולא יכול להיפרד ממנה. מי שינסה לקרוע את הארץ מהעם, עלול להביא לקרע עמוק בעם ישראל ולערער את תשתית החברה הישראלית כולה. לכך התכוון מו"ר באמרו "מלחמה".

ב. ובאשר לעמדתו של מו"ר לכפיה שהגוים כופים עלינו לוותר על ארצנו. אין ספק שהגורם הדתי מהווה מרכיב חשוב בתפיסתם. בגלל אמונתם הדתית הם אינם מוכנים להסכים לכך שעם ישראל יחזור למולדתו. הדבר נוגד את הבנתם את האיסלאם שהוא טוטליטרי ואינו מכיר בזכות אחרים, ובוודאי שלא בארץ ישראל. לכן הרקע לעימות בינינו הוא דתי. עם זאת יש גם גורם אינטרסנטי כמו בין כל שני עמים המתעמתים על טריטוריה אחת, והדברים מעורבים. לכן סבר מו"ר שאין כאן שיקול של הנאת עצמן, אלא בעיקר שיקול עקרוני דתי מצדם ולכן יש מקום ליהרג ואל יעבור. אך מו"ר לא קבע בזה מסמרות. הוא דרש להביא בחשבון גורם זה ולבודקו היטב.

5. הרב מיכאל הרשקוביץ

ב"ה, כ"ו שבט התש"ס.

גבי איסור מסירת אדמת ארץ ישראל לידי נכרים, הן מטעם החיוב שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות, כלשון הרמב"ם בסהמ"צ, משום שאנו מצויים על כיבושה וירושתה, והן מטעם הציווי של "לא תחנם", שלא לתת להם חנייה בקרקע. שאלת אם כאשר עוברים על איסור זה בפרהסיא, יש בו חומרה של איסורי תורה, שאלת עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים, שאף שהם קלים יותר מצד עצמם מכיוון שנעשים בפרהסיא חמורים הם מצד חילול השם שיש בכך, ולכן בפרהסיא אף בהם ההלכה היא שיהרג ואל יעבור. זאת משום שיש מי שכתב שבגבי הנידון דידן אין כל זה שייך, שכן הנכרים החומדים את ארצנו ורוצים לקחתה מעמנו להנאת עצמם הם מכוונים ולא להעבירנו על מה שציוותה תורה ולכן אין זה בכלל עבירות הקלות שבפרהסיא שעליהם אמרו שיהרג ואל יעבור שכן לא אמרו אלא בשמתכוון הנכרי להעבירנו, ולא כשלהנאת עצמו הוא עושה?

נראה לכאורה שאין הדבר מוחלט. אם הנכרי כופה את ישראל שיתן לו את קרקעו או ימכרנה לו מתוך מגמה שתהא לו באופן אישי קרקע ותו לא, בזה נראה בפשטות שלהנאת עצמו הוא מתכוון ותו לא. ואולם כאשר באים עלינו הנכרים ותובעים את אדמותינו בטענה שלהם היא הארץ ולא לנו, והיינו שכוונתם עקרונית היא לסכל את אחיזתנו בארץ נחלת אבותינו, בזה נראה שאף שעושים כדי שתהא הארץ בידם, מגמתם היא להעבירנו על מה שציוותה תורה. אין ענין זה דומה לכל הדוגמאות שבסוגיית סנהדרין לגדר זה שלהנאת עצמן הם מכוונים. בדוגמא של "קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא" אין איסור תורה נוגע לכוונתו של הנכרי האונס לעבור, ולכן אין איסור חלול השם כשיעבור על האיסור מאונס על פי דברי האונס. וכן לגבי הדוגמא של "הני קוקי ודמוניקי" שמגמת הנכרים להנאת עצמן, ואף שלוקחים אותם מבתי ישראל לצורך ע"ז שלהם (על פי מה שפירש רש"י), מכל מקום כל כוונתם היא לצורך פולחנם האישי שלהם ללא כל מגמה לערב את ישראל בענינו של פולחן ע"ז זה. ואולם בנידון שהנכרים תובעים את ארץ ישראל לעצמם מתוך קביעה עקרונית שהיא שלהם, בניגוד למה שציוותה התורה שלנו הארץ ואנו מצויים לאחוז בה, ולא להם, ומגמתם היא שנמסרנה להם ונתכחש למה שציוותה תורה שלנו היא, ולכן בזה יש כוונה מפורשת להעבירנו על מה שציוותה תורה. ואולי ביתר הטעמה יש לציין שבנידון זה יש התנגשות בין רצונו של הנכרי לבין ציווי התורה על ישראל להיותה של ארץ ישראל בריבונותו.

בדברי אלו אין לקבוע דבר מעשי בענין וכל שעסקנו פה הוא רק בשאלה אם שייך בזה גדר הנאת עצמן שבסוגית סנהדרין. גבי השלכות מעשיות הענין טעון בירור רחב.

6. הרב זלמן ברוך מלמד

ב"ה, כ"ט אב תשס"ב.

ברור לי שכאשר אמר רבנו שעל יהודה ושומרון אין לוותר וצריך למסור את הנפש, והדין הוא ייהרג ואל יעבור, האמירה היתה עקרונית על פי ההלכה. אבל ברור לי שמוכן הדבר שכאשר יבוא הדבר לידי מעשה, יצטרכו מורי ההוראה לשקול את הדברים שוב, על מנת להורות למעשה. אך אין זה מפתח מעוצמת הדברים. וכן כאשר אמר מורנו ורבנו שעל יהודה ושומרון תהיה מלחמה, הוא דבר באופן עקרוני רעיוני, ולא רצה לפרש את דבריו, ואין אנו רשאים לפרש במקום שרצה שהדברים יישארו סתומים וניתנים לפרשנויות שונות. ומה שכתבתי במאמרי, זה הסקת מסקנות מינימאליות לדעתי בודאי מתאימות לכוונתו. נוסף בזה, בינתיים עברו ימים והתחדשו מצבים חדשים, והיו ימים שחשבתי שהרב ראה את העתיד והזהיר מפניו. הוא אמר מה עלול להיות ולא אמר מה צריך לעשות.

7. הרב חיים שטיינר

ב"ה י"ב תשרי תשס"ג

רצ"ב מענה למכתבך בענין דעתו של מרן הרב צבי יהודה זצ"ל. פירוט עוד יותר רחב יבוא בלנד"ד (בלי נדר) בספרו של רבנו - "אור לנתיבותי" - החלק ההלכתי העומד להופיע בקרוב.

א. ראשית - הערה כללית ביחס לדברי מרן הרצי"ה זצ"ל.

הרב נהג לכתוב ולפרסם את דבריו רק אחרי עבודה מאומצת ובדיקה של כל מילה ומילה וכל אות ואות. הוא השקיע מאמץ עליון בתיקון ושיפוץ דבריו, עד אשר הוציאם מתחת ידו.

מתוך ידיעתו שלפעמים בדברים שאמר בעל-פה, כגון בשעורים ובשיחות וכדומה, השומעים עלולים להבין את הדברים לפי הבנתם האישית, וכתוצאה מזה עלולות להיות סתירות בהבנת דבריו - הוא כותב כמה פעמים: "הנני אחראי רק על דברי, מעשי וכתבי ולא על שום דברים אחרים כאילו בשמי ועל חשבונתי" (מכתב מ"ז שבט תשל"ח).

כלומר - הוא אחראי על דברים **מוקלטים, מעשים, וכתבים** שלו עצמו, **ולא** על דברים שנאמרים בשמו. לכן השתדלתי לבנות מכתב זה רק על פי דברים מוקלטים מקולו של הרב, ועל כתבים שהוא חתום עליהם.

הכרוזים והמכתבים של הרב נועדו לפרסום **לצבור כולו**, ובודאי נכתבו לפי הבנתם של מקבלי המכתבים, ולפי הבנת הציבור ללא צורך בפירושים נוספים.

היו פעמים שרבנו פקד עלינו להפיץ את דבריו באלפי עותקים לצבור הרחב, ותמיד ללא כל פרשנויות נלוות. לעיתים תורגמו הדברים גם לאנגלית ופורסמו בג'רוסלם פוסט, ואף תורגמו לערבית, והופצו במגזר הערבי.

הדברים מדברים כפשוטם - בעד עצמם, ובמיוחד המושגים ההלכתיים הכלולים בדברי רבנו, כגון: יהרג ואל יעבור, מסירות נפש, שעת השמד הנאת עצמן וכדומה. אלו מושגים שנמצאים בש"ס ובפוסקים ובדברי רבותינו, ורבינו ציטט אותם לפי המובן שלהם במקורם. הוא לא מתכוון להשתמש במילים אלו "כדי לאיים" או "כאילו" וכדומה, שהרי הוא מתפלפל בהם בכלים הלכתיים מדויקים (עי' בסעי' ז' לקמן - דוגמא לעיון הלכתי של רבנו במושג של "הנאת עצמן"). ולכן יש להתייחס אליהם במלוא כובד הראש, ובמיוחד בדברים הנוגעים ממש לפיקוח נפש. לפיכך עלינו למצוא את מקורם של דברי רבנו בש"ס ופוסקים, ולהשוות את דבריו למקומות נוספים בהם הביע את דעתו, ולהבינם ולבנות מתוכם את שיטתו.

מתוך עיון בדברי רבנו, נראה שלמושג של מסירות נפש, יש כמה וכמה משמעויות המשלימות אחת את השנייה, כמפורט לקמן.

ב. במאמרו "וזאת ליהודה" (לנתיבות ישראל ח"ב) מסביר רבנו שהמושגים של "קידוש השם" ו"יהרג ואל יעבור", נאמרו בחז"ל לגבי שלושת העבירות החמורות: עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. כשמכריחים אדם לעבור על אחת מעבירות אלו, עליו למסור את נפשו. כמו כן, כאשר יש שעת השמד - הוא חייב ליהרג אפילו על מנהג קל, אבל אם ביכולתו לברוח ממצב זה - יברח ככל יכולתו. מה שאין כן במצוות ישיבת ארץ ישראל - החיוב הוא להכניס את עצמו למצב של פיקוח נפש. עליו לבוא ולעזור במצוות כיבוש הארץ וישיבתה ואין אפשרות להתחמק.

ג. במאמרו "עם ישראל קום וחיה" (פורסם בעתון מעריב, ואח"כ גם בספר ארץ הצבי ועוד) כתב רבנו הגדרה לגבי שעת השמד. ההגדרה מבוססת על דברי מרן הרב זצ"ל (אגרות הראי"ה רל"ז) בענין כפיה, כשפקידי הברון רוטשילד רצו לכפות את החקלאים לעבוד בשמיטה על פי היתר המכירה. הרב קבע - שכפיה של יהודי שאינו רוצה לעבוד בשמיטה, מפני שהוא סומך יותר על הרבנים האוסרים את המכירה - זו שעת השמד, גם אם הכפיה מתבצעת על ידי יהודים, ויהרג ואל יעבור (כוונתו כנראה, שגם אם כתוצאה מההימנעות מהעבודה בשמיטה יגיע מצב של פיקוח נפש - לא יעבור).

רבנו הרצי"ה למד מכאן שיש להתנגד לכל כפיה של פינוי שטח כל שהוא בארץ ישראל, ויש למסור את הנפש על כך. הלכה זו קיימת בין אם הכופה הוא גוי או יהודי. לדעתו, יכול להיווצר מצב של התקוממות לאומית נגד ממשלה שכופה לפנות שטח, ורבנו הבהיר שבמצב כזה הוא יהיה חלק מהעם (ראה במכתבים למשה דיין, לשמעון פרס ולרב אלוף מרדכי גור בספר ארץ הצבי סימן יט; כב).

רבנו חזר פעמים רבות על עקרון זה (ראה: להלכות צבור סימנים לא, לג, לו, ועוד).

הרצי"ה קיים זאת הלכה למעשה - בהתנחלות הראשונה בסביבות שכם, כשנאחז בגדר ההתנחלות וקרא לעבר אלוף הפיקוד שיש ליהרג ולא לעבור. וכן שבועים לפני פטירתו - בהיותו על ערש דווי, רצה לקום וללכת להפגנה נגד פינוי ימית ואמר שצריך למסור את הנפש (הקלטת דבריו שם - נמצאת בידו). ועי' "להלכות צבור" (סי' לא; לו) שאם על פינוי של שרוך נעל יש ליהרג בשעת השמד, ק"ו על יישוב וישיבת ארץ ישראל השקולה בדברי חז"ל ככל מצוותיה של תורה.

ד. מסירות נפש על ארץ ישראל - היא כמובן גם נכונות להיכנס למאסר, וכפי שכתב רבנו לעצורים (להלכות צבור סי' עד) שמסירות נפש זאת תהיה אות לרבבות אלפי ישראל - לאהוב ולהידבק בסגולת חיוניותה האלהית של הארץ. ואכן דבריו התקיימו, מאות אלפים חיים כיום ביש"ע ובגולן, במסירות נפש יום יומית, כן ירבו.

ה. רבנו מסביר (לנתיבות ישראל, ח"א, במאמר "לתוקף קדושת יום עצמאותנו") שגם עצם הכרזת המדינה בח' אייר תש"ח, במצב חמור מאד, כשמאות אלפי ערבים נקבצו למלחמה נגדנו, ומנהיגי הצבור לא פחדו ועמדו כנגד לחצים שהיו מבית ומחוץ "יהודיעו אל מרחבי העולם וממשלותיו כי יש מדינת ישראל", שייך לענין של מסירות נפש. רבינו כתב, שעוז הרוח הזה - "אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו קדושינו לכל פלוגתיהם..." ובכך הוא מסביר שחג העצמאות נקבע לה' באייר, אע"פ שבדרך כלל נקבעו חגים בסיום המלחמה (למשל חנוכה ופורים), כי האומץ להכריז על מדינת ישראל, הוא הוא שהפיח רוח גבורה בכל העם, וגרם לכל הנצחונות המופלאים עד היום הזה. רבנו היה קורא תמיד לכל הממשלות ולראשי הממשלות והשרים, להתאזר עוז, לא לפחד מעימותים מדיניים קשים ואף ממלחמה, ולפעול בנחישות ובאומץ לממש את מצוות כיבוש ויישוב ארץ ישראל כולה על פי גבולות התנ"ך. ההתנחלויות הן מימוש מצוות כיבוש ויישוב הארץ, מסירת שטחים לגויים ח"י, ויש להתנגד לכך במסירות נפש.

ו. ערב הקמת מדינת ישראל, בשנת תש"ז, כתב רבנו מאמר בשם "נצח אומתנו" (לנתיבות ישראל ח"א). במאמר הוא מונה לאומות העולם שהחליטו על הקמת בית לאומי ליהודים - ועל ידי זה "נפלה החומה" - כלומר, נפסקו השבועות המובאות בסוף מסכת כתובות (קיא, א) - "לא לעלות בחומה" וכו', ועכשיו מנסים הגויים "לגבב חומות חדשות", כלומר להפריע לעם ישראל לעלות לארץ ישראל, ואומר רבנו להם, שגם לגויים צריך להיות אינטרס לא "לסובב את גלגלי ההיסטוריה אחורנית". ואז פונה הרב אל עם ישראל: "את המצוה הגדולה הזאת, המוטלת על ציבורנו ועל יחידנו, הלוא נקיימנה ונעשנה בכל תוקף עוזה, בכל המסירות המחוייבת לפי שעת הגזירה והעברה על דתנו... ומתוך מסירות הנפש, מובטחים להתרחש לנו נסים ונפלאות באמונת חוסן ישענו... יכירו וידעו כל באי עולם בשובו שבותינו לעיניהם ולעינינו ע"י קיבוצנו מארבע כנפות הארץ, בקידוש שמו הגדול שנקרא עלינו". וחכם עדיף מנביא - התקיימו ויתקיימו דבריו בשלמותם בעז"ה. אנחנו רואים, שהרב קורא שעת השמד - להתנגדות הגויים להתיישבותנו בכל חלקי ארצנו, לחיוב הכבוש ולאיסור הנסיגה ח"ו, דברים אלה למאמרו "עם ישראל קום וחיה" (לעיל סעי' ב).

ז. לצערנו יש המייחסים לדברים המפורשים הנ"ל - משמעויות שונות ומשונות, המוציאות את הדברים מפשוטם. תולים בדברי רבינו כוונות נסתרות, כאילו כל הפעילות של ההתיישבות לא נובעת ממצוות כיבוש הארץ וכאילו איסור הנסיגה שרבנו התריע עליו אינו מדין "לא תחנם", ומדין "והארץ לא תימכר לצמיתות" וכו', אלא ההתנחלות נועדה "לרומם את רוח העם" וכדומה, וממילא ח"ו - כאשר יש בעם נפילת רוח זמנית - יש להפסיק את הפעילות. תפיסה זו מעוותת את דברי רבנו, שהשתמש במושגים הלכתיים של יהרג ואל יעבור ושל קידוש השם ומסירות נפש כפשוטם, והתפלפל בהלכה עם קושיות ענייניות שנשאל בקשר למושגים אלו. משמעויות דבריו היא כפי שפרטנו לעיל, שההתיישבות בכל חלקי ארץ ישראל זו מצוות עשה השקולה כנגד כל המצוות, ונסיגה ח"ו זו עבירה על שני לאוים, ואין מקום לשאול את העם האם הוא מסכים לנסיגה. כמו כן אין להתחשב בשום החלטות רוב בכנסת כאשר ההחלטה סותרת את התורה⁴².

ח. בספר ההלכות צבור (סי' לג) נשאל רבנו על מה שכתב, שכפיה לפינוי שטח בארץ ישראל נחשבת כפיה של שעת השמד וייהרג ואל יעבור; ולפי ההלכה - אם המניע של הכופה - הוא הרצון להנאת עצמו, ולא כדי להעביר על דת - אין דין יהרג ואל יעבור, והמניע של הערבים הוא לכאורה הנאת עצמן! והוא עונה: "כי הנאת עצמם זאת היא, שהם הם יהיו שולטים פה בארץ הזאת, ולא אנחנו. ועל כך אנחנו מצווים כהרמב"ן לכל הדורות... שאנחנו נהיה השולטים פה בארצנו...". רבנו חזר שוב ושוב על הסבר זה (ראה מכתבו מיום כו תמוז תשל"ד ועוד). כוונתו היא שזו היא עצם המצוה שאנחנו נשלוט כאן ולא הם (שהרי גם שבעת עממים שהיו בארץ ישראל - ישבו כאן להנאת עצמן, וגם הגוים ששלטו כאן במשך מאות שנים אחרי החורבן - ישבו כאן להנאת עצמן), והמצוה היא שאנחנו נשב כאן להנאת עצמנו ונקיים את מצוות ישיבת ארץ ישראל השקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

ט. ובשיפולי גלימה יש להעיר עוד כמה הערות בענין זה.

1) אויבינו הרוצים לכלותנו מארצנו - טוענים טיעונים רוחניים ודתיים נגדנו. ולכן אין בכלל מקום לטיעון של "הנאת עצמן" וכדו' כי המניע שלהם, על כל פנים לפי דבריהם הוא דתי!

2) רבנו הגדיר את התנגדות הגוים ליישוב ארצנו - כשעת השמד (לעיל סעי' ו), ובשעת השמד אפילו אם המניע הוא הנאת עצמן יש מחלוקת: לדעת הרמב"ן (כתובות ג, ב) בדעת הראב"ד, וכן לדעת הר"ן - לא ייהרג. אבל לרוב הפוסקים: ראב"ד (בכתוב שם סנהדרין עד, א), רא"ה, שיטה מקובצת (כתובות ג, א), ר"ן (סנהדרין עד, א) בדעת

42. יש המצטטים מדברי רבנו כאילו אמר (בשיחה) בשלב מסוים להפסיק את ההתנחלויות ולעסוק בהסברה. ע"י ארץ הצבי (סי' יד) מכתב מכת"י של רבנו הכותב באופן נחרץ שאסור בשום אופן להפסיק את פעילות ההתנחלויות, ויש לעסוק בד בבד עם פעילות זו גם בהסברה.

הרמב"ם, פרי חדש (הלכות יסודי התורה ה, ג) בכוונת הרמב"ם - ייהרג ואל יעבור! כמו כן ישנו דיון בראשונים **נשיהודי** כופה להנאת עצמו - הדבר שנוי במחלוקת בין בעל המאור לרמב"ן במלחמות בסנהדרין (עד, א) האם ישנה קולא של הנאת עצמו בכפייה של יהודי. ושיטת המאירי (שם) היא שיהודי שכופה להנאת עצמו – נחשב תמיד כפייה לעבור על המצוות.

י. **לסיכום:** רבנו הרצי"ה זצ"ל כתב שיש לקיים את מצוות יישוב ארץ ישראל גם כאשר הדבר כרוך במסירות נפש ובסיכונים, וגם כאשר הדבר יביא מלחמה ממש. המצוה הכללית של כיבוש ארץ ישראל לכל מרחביה - מוטלת על הציבור. כל נסיגה משטח כלשהו בארץ ישראל - היא עבירה חמורה של "לא תחנם" "והארץ לא תימכר לצמיתות", והיא מנוגדת למצוות עשה של כיבוש ארץ ישראל. אין משאל עם על מצוות, ובוודאי לא על מצוה זו.

המפעל הנפלא של ההתנחלות במרחבי ארץ ישראל, כולל יש"ע והגולן - הוא מימוש המצוה הזאת. המצוה מוטלת על הציבור וגם על היחיד, ויש להתנגד לכל כפייה של פינאי חלקים מארץ ישראל, או מגבלות שמטילים על ההתיישבות בשטח כל שהוא בארץ ישראל. זאת גם אם עם ישראל בחלקו עדיין לא הגיע להכרה זו, וגם אם רוב הכנסת או הממשלה מחליטים בניגוד להלכה זו - הדבר אינו תקף בהיותו מנוגד למצוות התורה, ואין תוקף הלכתי לשום החלטה הנוגדת מצוה בתורה.

יחד עם ההתנחלות יש לעסוק בהסברה ובחינוך, ובודאי השילוב של מעשי ההתיישבות והחינוך - ישרישו בלב כל עם ישראל את הקשר הנצחי לאדמת ארץ הקודש.

8. הרב יוסף בדיחי

ב"ה עדות ביהוסף שמו, י' במר חשון לסדר לך לך... אל הארץ אשר אראך התשס"ג

מצ"ב מכתב התגובה לספרו של הרב אלי סדן שליט"א "ויהי ידיו אמונה" שבו יתבררו שאלותי⁴³.

א. אתה כותב (הרב אלי סדן בעמ' 73): "המצדיקים דרך זאת... שיהודה ושומרון עברו זה ייהרג ואל יעבור... ואני אומר שזה חורבן של המדינה". ושוב זועקת לשמים האמרה והקביעה שלך, כנגד מרן הרב צבי יהודה כהן קוק זצ"ל אשר הדריכנו מפורשות שהאיסור של מסירת חלקים מארצנו הקדושה, הוא איסור הלכה מפורש של ייהרג ואל יעבור, ועלינו להבהיר זאת לממשלה, ולהתקומם כנגד מחשבת ההבל שלהם, וכפי שכתב זאת רבנו זצ"ל לשר הביטחון דאז משה דיין, לשר הבטחון דאז שמעון פרס (ארץ הצבי סי' כב) ולרמטכ"ל דאז מוטה גור (שם סי' יט). האם דרכו של רבנו היא חורבן המדינה? חלילה! אתה יוצא כנגד הלכות מפורשות, וכנגד רבנו זצ"ל, והכל בשם התורה ובשם רבנו זצ"ל. האם כל עולם התורה שנבנה וכל מאות אלפי המתנחלים הם לא מכוחו ומפעולתו הישירה והתקיפה של רבנו זצ"ל אשר היו נגד "רצון העם" ו"הדמוקרטיה" והממשלה הנוגדת, ועם עצת מלכו של עולם ונצח ישראל...

ב. בעמ' 75 הנך מתאר עובדות ודברים בשם רבנו... שהם לצערי לא מדויקים, גם כלפי "גוש אמונים". כותב אתה בעמ' 76: "בכל ישיבה וישיבה שנעשתה בביתו של הרב צבי יהודה לפני כל הקמת התנחלות, השאלה הבסיסית שהוא שאל היתה: האם רוב העם אתנו?". לצערי אין זה נכון כלל. איכני השי"ת לצקת מים על ידיו של רבנו זצ"ל שנים רבות, ואייתי להיות שותף לישיבות האלו שהנך מתאר אותם. הדברים שאתה כותב אינם נכונים... ויש עדים מרובים לכך. גם כתביו ופרסומיו הרבים של רבנו מעידים על כך...

